

dote Eucharistiam non sumpserit, velut sacrilegus propellatur, quem canonem explicat posterius Concilium, intelligendum esse, si id voluntate fiat, non vero si ex infirmitatis impedimento id contingat. Nam multi infirmi, ut ibi dicitur, Eucharistiam sibi oblatam rejiciunt, non ex infidelitate, sed quia, *præter Domini calicis haustum, traditam sibi non possunt Eucharistiam deglutire*. In quibus verbis satis indicat, consuetudinem ordinariam fuisse dandi infirmis Eucharistiam sine haustu calicis, et in eodem sensu intelligere videtur alterum canonem antiquioris Concilii. Aliqui vero inde colligunt, infirmo, qui hostiam deglutire non potuerit, in sola specie vini viaticum tribuendum esse; quod non repugnat quidem juri divino, ibi tamen non dicitur. Magis colligi posset ex Concilio Carthaginensi IV, cap. 76, ubi de infirmo in simili casu dicitur: *Si continuo creditur moriturus, infundatur ori ejus Eucharistia*; infusio enim est rei liquidæ. Sed nihilominus id intelligi posset de particula hostiæ, quæ in calice posita intra vinum non consecratum, proprie dici potest infundi ori infirmi. Et attempta præsentis consuetudine Ecclesiæ, potius hoc ultimo modo esset communicandus talis infirmus, quam sub specie vini consecrati, quia et minus habet periculi, et magis est Ecclesiæ consuetudine consentaneum: nam usus calicis extra sacrificium generatim prohibitus est, et nulla est necessitas quæ cogat ad utendum epicheia, cum alter communionis modus sufficiat, qui per se prohibitus non est. Nam licet in Concilio Bracarenensi III, c. 1, videatur prohibitus ille communicandi modus, ut intellexisse videtur Glossa, in c. *Is qui*, 26, q. 6, quia ibi dicitur, non esse dandam *intinctam Eucharistiam* populis, nihilominus vel illa prohibitio non extenditur ad casum necessitatis, vel (quod verius existimo) non est facta in illo sensu, sed adversus quosdam, *qui intinctam Eucharistiam populis pro complemento communionis porrigebant*. Nam in vino consecrato immergebant seu humectabant Eucharistiam, et illam dabant pro complemento communionis, quod erat superstitiosum, quia satis completa est communio in sola specie panis ministrata sine ulla tinctione, et quando ambæ species accipiendæ essent, ut potuerunt aliquando accipi, seorsim ministrandæ essent, sicut Christus Dominus illas præbuit.

19. *In sacrificio vel ex superstitione corpus sine sanguine sumi prohibetur*. — Neque huic

consuetudini obstat, quod aliquando legatur prohibita sumptio corporis sine sumptione sanguinis, ut ex Gelasio Papa refert Gratianus, in c. *Comperimus*, de Consec., d. 2, quod alii tribuunt Leoni; apud neutrum autem invenio in epist. ad Majoricum et Joannem, ex qua citatur. Sed cujuscumque fuerit illa prohibitio, non obstat, vel quia refertur ad sacerdotes sacrificantes, ut ibi Gratianus cum Glossa voluit, et aliqui ex Scholasticis sequuntur, sic enim facta fuerat talis prohibitio in Concilio Toletano XII, c. 5; vel (quod magis est textui et historiæ consentaneum) ibi solum est prohibitum id facere ex superstitione, ut in textu dicitur, *ibi, quoniam nescio qua superstitione docentur obstringi*, existimantes utique non esse licitam vini sumptionem. Qui videtur fuisse error Manichæorum; nam, ut refert Leo Papa, serm. 4 Quadrag., c. 5, cum sentirent in Christo non fuisse veram carnem, ad tegendam infidelitatem suam, nostris audebant interesse mysteriis: *Ita vero* (inquit) *in sacramentorum communionem se temperant, ut interdum tutius lateant, ore indigno Christi corpus accipiunt, sanguinem autem redemptionis nostræ haurire omnino declinant*. Hoc ergo spiritu et errore non solum prohibitum, sed etiam per se malum et sacrilegum semper fuit, a calice abstinere. Hæc autem eadem fraus et hypocrisis illorum hæreticorum ostendit, communionem corporis sine calice fuisse tunc inter fideles usitatam, et morem illum sanctum et religiosum fuisse existimatum, alioqui non ausi fuissent Manichæi, ad occultandum suum errorem, usum illum, si novus esset, introducere. Unde tunc etiam Pontifex posset præcipere ut corpus non sumeretur sine sanguine, ubi ad vitandum illud scandalum necessarium fuisset; quamvis enim mihi non constet id factum esse, potestas nihilominus non deest. Ex illa tamen colligi non potest, Christum prohibuisse accipere unam speciem sine altera, sed infertur solummodo posse Ecclesiam præcipere vel prohibere aliquid, quod Christus non præcepit vel prohibuit, quod verissimum est; et ex eodem principio nos concludimus, potuisse Ecclesiam, quando temporis occasio et generalis ratio id postulavit, prohibere laicis usum calicis, quamvis Christus illum non prohibuerit, sed absque præcepto concesserit.

20. *Statuta veritas ratione confirmatur*. — Unde posset ultimo hæc veritas persuaderi rationibus, quibus ostendi potest imprimis

non fuisse conveniens Christum præcipere, et sub necessitate salutis constituere usum calicis pro omnibus et singulis fidelibus, tum quia totus Christus sub singulis speciebus futurus erat, et omnem necessarium convenientem effectum hujus sacramenti se summentibus sub qualibet specie tribuere potest; tum etiam quia vix posset id moraliter fieri sine magnis incommodis et periculis contra reverentiam huic sacramento debitam, quæ vel propter multitudinem communicantium, vel propter eorum varietatem, tam in conditionibus et affectibus corporis, quam in animi prudentia et circumspectione, vel denique propter ministrantium incuriam, nullatenus possent juxta humanam conditionem evitari. Deinde contrariis rationibus probari posset, prudentissime fecisse Ecclesiam, introducendo et approbando consuetudinem hanc communicandi laicos sub sola specie panis, quia illis nullum inde provenit spirituale incommodum, quod ad effectum hujus sacramenti pertineat; imo eisdem esse potest modus ille communicandi utilior, tum ad fidem erga hoc sacramentum perfectius exercendam, utique Christum in toto sacramento, eundemque Dominum totum in singulis sacramenti partibus fidei oculis intuen-do; tum etiam ad majorem obsevantiæ purioremque ejusdem sacramenti cultum, ut satis explicatum est. In his enim, et aliis rationibus declarandis immorari, non est operæ pretium, quia in commentariis theologiceis, ad quos magis quam ad disputationem de fidei fundamentis pertinent, copiose pro viribus nostris id præstitimus.

CAPUT VI.

DE MISSIS PRIVATIS.

1. *Missas privatas rex abhorret*. — *Missa etiam si secrete fiat, est verum sacrificium et actus de se publicus*. — Venio ad ultimum punctum circa divinum Eucharistiæ mysterium a rege tactum, de missis privatis, quarum usum inter novitios et nuperos ritus ponit et reprehendit. Notanda vero sunt verba regis dicentis: *In his articulis privatas illas missas numero, in quibus sacrificius simul et populi personam et sacerdotis sustinet*. Nam in illis videtur rex de Missa tanquam de vero sacrificio loqui, alias immerito *sacrifici*, et *sacerdotis* nomina interponeret, ac sacerdotem in Missa pro populo intercedere, et ideo

ab illo distingui debere, supponeret. Propter quod dubito an in illis verbis ex propria sententia loquatur, credens quod de Missæ sacrificio supponit, cum Lutherus, Calvinus et alii Protestantes id negent, an vero solum intendat Catholicos ex propriis principiis redarguere. Nos vero, catholicam doctrinam de veritate ac proprietate hujus sacrificii supponentes, dicimus imprimis Missam, sive publice, sive secrete fiat, semper esse verum sacrificium, ac subinde nunquam esse ita privatam, quin de se actio sit publica; fit enim a sacerdote, ut a ministro publico, auctoritate Christi et nomine Ecclesiæ constituto in his quæ sunt ad Deum, ut pro universo christiano populo Deo sacrificium offerat. Et ideo merito dixit Concilium Tridentinum, sess. 22, cap. 6, *Missas, etiam si nullus in eis communicet, vere communes censei debere, partim quod in eis populus spiritualiter communicet, partim vero quod a publico Ecclesiæ ministro, non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Christi pertinent, celebrentur*.

2. *Missa quoad substantiam semper est actio publica*. — Juxta hanc ergo catholicam doctrinam nulla est Missa quæ (ut ita rem explicem) per se et substantialiter sit privata; nam quoad principalem offerentem, qui est Christus, et quoad ministerialem, qui est sacerdos, et quoad rem oblatam, quæ est caro et sanguis Christi, et quoad Deum, cui offertur, et quoad Ecclesiam Catholicam, pro qua offertur, communis est; hæc autem sunt quæ ad ejus substantiam maxime pertinent, eique per se convenire dici possunt. Solum ergo possunt aliquæ Missæ dici privatæ, ex conditionibus seu circumstantiis quæ in illius celebratione intervenire possunt. Quoniam autem hæ circumstantiæ multiplices esse possunt, per singulas discurrere oportet, et expendere an in aliquo sensu Protestantium reprehensio vel potius calumnia contra Ecclesiam Catholicam verisimile aliquod fundamentum habere possit.

3. *Variis modis potest dici Missa privata*. — *Primo, ex defectu concursus populi*. — Et primo quidem dici potest Missa privata, quæ sine populi concursu celebratur. Quem sensum indicat rex, cum affirmat, *Missas privatas vocare, in quibus sacrificius simul, et populi personam et sacerdotis sustinet*; hoc autem si attente consideretur, neque necessarium, neque in rigore verum esse potest, nisi supponatur sacerdotem omnino solum esse, quando sacrificat; nam si ministros,

vel saltem ministrum habeat, ille populi personam sustinebit, et non solus sacerdos. Tales autem Missas privatas, in quibus nullus ministret sacerdoti, Ecclesia non permittit nec permisit unquam; prohibet enim Missam dici a sacerdote sine ministro. Nam in Concilio Moguntino, sub Leone III, c. 43, dicitur nullum presbyterum recte posse solum Missam facere, et ita observat universalis Ecclesiae consuetudo, et omnes catholici Doctores docent. Hoc autem satis est ut non dicatur solus sacerdos simul populi et sacrificii personam sustinere; nam minister, vel solus, vel simul cum persona sacerdotis, populi personas sustinet. Cum enim Paulus, ad Hebr., cap. 5, dicat Pontificem creatum, quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre, nullum est inconveniens quod ipsemet sacerdos saltem simul cum ministro populi personam sustineat. Quin potius si solam sacrificii generalem rationem spectemus, non colligitur ex vi illius necessitatis alicujus ministri, neque alicujus populi adstantis; constat enim Abel, Abraham, et alios Patriarchas in lege naturae obtulisse interdum sacrificium solos, sine aliis ministris vel assistentibus, quia licet sacerdos esset solus, poterat nomine populi, et pro se, et pro illo toto simul offerre. Unde quod nunc requiratur aliquis sacerdoti ministrans, est ex peculiari institutione, quae videtur magis esse ecclesiastica quam divina, quia magis postulatur propter accidentales caeremonias, quam propter essentialem ritum consecrationis.

4. *Missa hoc modo privata omnino irreprehensibilis est.* — Hinc ergo fit, nullam dari verisimilem causam ob quam reprehendi possit Missa privata quoad hanc circumstantiam, id est, cui nullus assistit praeter unum ministrum, quia in tali modo offerendi nihil committitur, vel contra naturalem legem, vel contra praecipuum Christi, vel contra praecipuum aut consuetudinem Ecclesiae. Primum constat ex dictis, et est per se manifestum, quia nec communis ratio sacrificii, nec peculiaris modus, aut dignitas eucharistici sacrificii multorum praesentiam requirit; potest enim cum debita reverentia, devotione et integro ritu a sacerdote cum uno tantum ministrante fieri. Praecipuum item Christi ostendi non potest, quia neque actio ejus in nocte coenae, neque verba, quae tunc Apostolis dixit, continent tale praecipuum, ut ex similitudine rationis colligi potest ex iis quae

in praecedenti puncto tradidimus. Item ex iis quae tradunt Cyprianus, epist. 62 ad Caecilium, versus finem, et Augustinus, epist. 118, cap. 6, dicentes, non praecipuisse nobis Christum in conficiendo hoc mysterio observare omnes circumstantias, quas ipse observavit, sed quae ad ritum substantialem pertinent. Sic ergo quamvis ipse coram multis celebraverit, non ideo praecipit semper ita fieri. Alias necessarii essent saltem duodecim assistentes, vel etiam non deberent permitti plures, quia Christus non omnes discipulos, sed tantum duodecim Apostolos ad coenam vocavit; et simili ratione non in conspectu feminarum, sed tantum virorum esset hoc sacrificium offerendum. Denique non potest designari multitudo assistentium, vel numerus eorum jure divino necessarius ad conficiendum hoc sacramentum; ergo neque est datum praecipuum, ut coram multis absolute fiat, quia non magis uno quam alio modo ostendi potest, vel scriptum, vel traditum.

5. *Nullum praecipuum ecclesiasticum obligat ad sacrificandum coram multis.* — Praecipuum autem ecclesiasticum videri potest olim fuisse statutum, ne Missae dicantur, nisi coram testibus saltem duobus, ut habetur in Concilio Nannetensi, c. 30, et alii referunt ex Anacleto, Epist. 1, ubi generaliter de sacerdotibus dicit: *Non soli sacrificent, sed testes secum adhibeant*, postea vero in Episcopis plures requirit. Verumtamen hoc jus, vel nunquam fuit generaliter introductum in Ecclesia per modum rigorosi praecipui, vel certe per consuetudinem contrariam abrogatum est, quia in his, quae accidentaria sunt, potest esse in Ecclesia varietas, ut ratio vel occasio temporum exigit. Et ita multiplicatis sacerdotibus potuit, vel necessarium, vel magis conveniens judicari, ut unus minister sufficeret, ne propter solam assistentium paucitatem aut penuriam divinus cultus minueretur, et Ecclesia ipsique sacerdotes fructibus sacrificiorum privarentur.

6. *Secundo, dicitur Missa privata, quia solus sacerdos in ea communicat.* — Secundo modo dicitur Missa privata, in qua solus sacerdos sacramentum consumit, et communicat, et in hoc magnam vim faciunt Protestantes, fingentes esse non solum contra antiquam Ecclesiae consuetudinem, sed etiam contra jus divinum. Sed ducuntur solo spiritu contradicendi et calumniandi Ecclesiam Romanam, quia sine fundamento fingunt tale

praecipuum, ut facile ostendi potest discursu saepe facto. Nam ex facto aut verbis Christi non colligitur de hac re praecipuum divinum, ut testimonia adducta et ratio probant, quia solum Christi factum non inducit praecipuum, neque per aliqua Christi verba sufficienter indicatum est. Deinde licet verum sit, in principio Ecclesiae frequentius observatum fuisse, ut fideles assistentes fractioni panis de illo participarent, tamen quod id factum fuerit ex obligatione praecipui, maxime divini, nullo indicio ostendi potest, verisimiliusque est, ex sola devotione et fervore fidelium, eo tempore id provenisse. Praesertim cum dicat Paulus, 1 ad Cor. 14: *Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat*, nam poterant etiam tunc multi adesse sacrificio, qui se probantes, non dispositos ad communicandum invenirent, et ideo semper etiam in Ecclesia fuit facilius Missam audire, quam in illa communicare, quod non ita esset, si quoties Missa audiret, communicare oporteret; quia non eadem probatio conscientiae idemve justitiae status aequae ad utrumque postulatur. Deinde paulo post Apostolorum ex hac vita discessum designari coeperunt tempora, in quibus solis fideles communicare obligabantur, cum tamen extra illa tempora, et diebus saltem Dominicis Missas audire tenerentur. Merito ergo Concilium Tridentinum damnavit dicentes, illicitas esse Missas in quibus solus sacerdos communicat. De quo puncto plura in scholasticis disputationibus disseruimus.

7. *Tertio, dicitur Missa privata ex circumstantiis loci et temporis.* — Praedictae circumstantiae non reddunt Missam privatam illicitam. — Tertio, potest Missa dici privata ex aliis circumstantiis, ut ex loco, quia in privata domo dicitur, et non in publico templo, pro toto populo deputato; vel ex tempore, scilicet, quia non fit hora consueta in qua populus solet ad sacrificium convenire, sed quacumque alia sacrificanti opportuna; vel ex modo, quia non fit cum cantu, vel aliis similibus solemnitatibus. Et de his omnibus modis certum est, Missam privatam non fieri illicitam, nisi aliquid contra specialem Ecclesiae prohibitionem, vel contra reverentiam sacramento debitam committatur. Ratio generalis est, quia in his ritibus accidentalibus nihil est jure divino positivo definitum, et ideo quidquid non est per se malum, nec per Ecclesiam prohibitum, indifferens est. Unde quod ad locum spectat, solum est per se necessarium ut locus sit per Ecclesiae pastores appro-

batus, juxta antiquos canones, a Concilio Tridentino gravissime commendatos et innovatos¹. Dico autem per se, quia semper in Ecclesia usitatum fuit, ut ex prudenti causa vel necessitate, Missae in privatis locis aut domibus, pro debito tempore et opportuna occasione oblata, dicantur.

8. *Consuetudo celebrandi in privatis locis, miraculis confirmata.* — Quem morem miraculis etiam confirmatum esse, antiquae historiae prodiderunt. Nam Paulinus in vita Ambrosii refert, cum aliquando Romae adesset, sacrificium in domo cujusdam matronae nobilissimae obtulisse, et paralyticam in lecto jacentem miraculose sanasse. Et Augustinus, lib. 22 de Civit., c. 8, refert, quemdam presbyterum suum sacrificium corporis Christi in quadam privata domo, quae a daemonibus vim noxiam patiebatur, obtulisse, et orationibus suis habitatores illius domus ea vexatione daemonis liberasse. Theodoretus etiam, in Historia religiosa, c. 20, de se narrat mysticum sacrificium in privata domo cujusdam viri sancti, Maris vocati, propter ejus consolationem obtulisse. Pius tandem I, Summus Pontifex, in sua epist. 1 ad Justum, Veronensem Episcopum, habet: *Euprepia titulum domus suae pauperibus assignavit, ubi nunc cum pauperibus nostris commorantes Missas agimus*. Quae quidem Missae saltem quoad modum videntur fuisse privatae, quoad locum autem potest esse dubium, quia per titulos significantur domus ad divinum cultum mancipatae, ut notat Baronius, an. 112, num. 4. Quia vero Pius non dicit domum illam jam fuisse cultui divino dicatam, sed ab Euprepia pauperibus assignatam, et in illa adhuc cum pauperibus habitasse, satis verisimile est, illam non fuisse Ecclesiam publicis officiis divinis dicatam, sed fuisse domum habitationi pauperum destinatam, in qua privatim Missae dicebantur. Et hoc maxime solitum est fieri tempore persecutionis tyrannorum vel haereticorum, ut sumitur ex multis, quae memorat Victor, lib. 3 de Persecut. Vandalica; et Sozomenus, lib. 7 Historiae, c. 5; et Augustinus, in Breviculo Collation., c. 17. Item in illo tempore dicebantur Missae in cryptis. Unde Cornelius Papa, ad Lupicinum Viennensem Episcopum exaggerans vim persecutionis ait: *Neque in cryptis notioribus Missas agere Chri-*

¹ Clemens, Epist. 3; et Felix IV, epist. 1, et multa Concilia quae citantur dist. 1 de Consecrat.

stianis licet, ubi expendo particulam, notioribus, nam significat in secretioribus privatim et occulte dici potuisse. Dicebantur denique tunc in carceribus, teste Cypriano, Epist. 5, apud quem notanda est prudens monitio: Ita (inquit) ut presbyteri quoque, qui illic apud confessores offerunt, singuli cum singulis diaconis per vices alternent; quibus verbis etiam significat, Missas illas fuisse privatas quoad modum, et quoad personarum concursum.

9. *Consuetudo celebrandi Missam quocumque opportuno tempore exemplis confirmatur.*

— Quocirca eisdem exemplis facile probari potest consuetudine receptum fuisse, ut Missæ quocumque opportuno tempore dicerentur, quia nec necessarium erat, nec moraliter possibile, definitam horam celebrandi in tanta varietate occasionum et locorum observare. Accedit semper fuisse licitum sacerdotibus quotidie celebrare, si vellent, sicut de Andrea Apostolo dixisse legimus: *Ego omnipotenti Deo immolo quotidie, non taurorum carnes, nec hircorum sanguinem, sed immaculatum Agnum in altari.* Hieronymus etiam, epist. 150 ad Hebidiam, q. 2, de se dicit: *Quotidie in sacrificiis ejus de genimine vitis veræ rubentia musta calcamus.* Quod de Missis privatis, quæ ab ipso quotidie dicebantur, necessario intelligi debet. Nam de eodem Hieronymo ait Epiphanius, epist. ad Joannem Hierosolymit., quæ est 60 inter Epistolas Hieronymi, ipsum non fuisse solitum publicas Missas celebrare. De Cassio etiam, Narniense Episcopo, refert Gregorius, homil. 37 in Evangel., morem illi fuisse, *quotidianas Deo hostias offerre, ita ut pene nullus dies vitæ ejus abscederet, quo non omnipotenti Deo hostiam placationis immolaret.* Et similia in historiis de vitis et gestis Sanctorum frequenter reperiuntur, ex quibus manifeste colligi potest, eos neque certam diem hebdomadæ, neque publicam ac definitam diei horam ad celebrandum observasse, sed pro sua devotione aut commoditate elegisse horam intra diei tempus ab Ecclesia permissum. Et inde a fortiori etiam perspicuum manet, Missas privatas quoad intentionem offerendi, aut alias circumstantias, eodem modo fuisse semper licitas et in usu; tum quia de illis est eadem ratio; tum etiam quia non poterant aliter Missæ tam frequenter celebrari. Atque hæc sufficiunt de hoc puncto, in quo nullam rationem dubitandi, vel difficultatem, quæ ad dogmata fidei pertineat, invenio; alia vero, quæ ad sacrificium Missæ

spectant, a rege non attinguntur, et alibi ex professo a nobis tractata sunt¹.

CAPUT VII.

DE ERRORIBUS QUI CIRCA CULTUM ET INVOCATIONEM BEATÆ VIRGINIS IN REGIS PRÆFATIONE NOTANTUR.

1. Inter alia, quæ in reddenda ratione suæ fidei rex Jacobus scribit in Præfatione sua, nonnulla de B. Virgine confitetur, quæ ex catholica doctrina desumpsit, a qua nihilominus in aliis discrepat, quæ breviter expendere, et non minus certa esse quam priora, ostendere necesse est. Primo ergo dum Mariam sanctissimam B. Virginem appellat, recte de perpetua illius virginitate sentire videtur; non enim potest simpliciter virgo appellari, quæ aliquando virginitatem servavit, si postea illam amisit. Deinde recognoscit illam fuisse veram Dei Matrem, eo quod Salvatori nostro placuerit ex illa humanum sibi corpus assumere, et in Christo non possit a divinitate humana natura separari; quod recte dictum est, utpote a Concilio Ephesino I, cum Leone magno et Cyrillo Alexandrino mutuatum. Præterea dicit, se *pie ingenueque fateri constanterque contendere, illam Virginem supra omnes beatorum hominum ac spirituum ordines ad celestem gloriam elatam, ejus filio, Deo simul et homine, excepto.* In qua confessione veritatem laudo et complector, illius tamen certam fidem postulo, et fundamentum requiro. Si enim rex dicens, pie et ingenue illam veritatem fateri, et pro illa constanter contendere, solum piam quamdam credulitatem, constantemque opinionem illius veritatis se habere significare intendit, confessioni fidei Catholicæ non satisfacit. Nam traditio antiquissima ab Apostolis orta, et unanimi consensu Patrum ad nos usque derivata, et ab universali Ecclesia sine ulla dissensione aut hæsitacione recepta, certam fidem illius veritatis apud Catholicos facit. Si vero rex serenissimus verbis suis hanc fidem indicare voluit, aliquid esse firma fide credendum, quod in libris canonicis expresse non sit scriptum, fateatur necesse est. Verumtamen, quia in veritate doctrinæ quoad hanc partem convenimus, et de modo et regula credendi satis in superioribus dictum est, ideo in hac veritate

¹ 3 tomo tertiæ partis, disp. 73, et seq.

confirmanda non immoror, et lectorem ad ea, quæ alibi scripsimus, remitto.

2. Denique hanc Beatissimam Virginem se venerari rex profitetur, quod etiam libenter legimus et admittimus. Nec de verbo venerandi vel adorandi quæstionem movemus, licet fortasse rex primum admittere, posterius autem cavere consulto studuerit; nam hoc etiam sine reprehensione fieri posse, si sana mente et legitimo sensu fiat, non dubitamus. Nam Concilium Tridentinum, sess. 25, in Decreto de Invocatione et venerat. Sanctorum, illum loquendi modum observavit, dicens: *Christum adoremus, et Sanctos veneremur.* Epiphanius, contra hæresim 78, cum doceat, Virginem honore et veneratione prosequendam esse, adorandam esse negat, utique adoratione latriæ, seu divino cultu, de quo ibi tractabat, et per antonomasiam verbo adorandi simpliciter dicto significari solet.

3. *Quid intersit inter verba honorandi, adorandi et venerandi.* — Itaque majoris claritatis gratia, et ut pure et sincere hujus dogmatis sensum sine ambiguitate verborum explicemus, tria verba notanda sunt, scilicet, honorare, adorare, et venerari, nam duo priora distinxit Augustinus, contra serm. Ariano- rum, c. 23: *Nam honorat (inquit) omnis qui adorat, non vero adorat omnis qui honorat;* honoramus enim non solum superiores nobis, sed etiam æquales; imo et inferiores; quin etiam rex interdum subditum honorat, ut dicitur Esther. 6. Adoratio autem solum exhibetur potentiori et superiori, in signum dignitatis et excellentiæ. Est ergo honor testimonium virtutis absolute spectatæ, quomodo- cumque ad honorantem comparetur. Adoratio vero est etiam virtutis testificatio, cum recognitione tamen superioris dignitatis, excellentiæ; et ideo qui honorat, non statim adorat; e contrario vero qui adorat, necessario etiam honorat. Venerandi autem verbum licet magis ad proprietatem adorandi accedere videatur, quia exhibitionem reverentiæ et observantiæ indicat, interdum tamen solet pro verbo honorandi, et in eadem significatione usurpari, ut ex latina proprietate et usu constat. In præsentem ergo cavendum est, ne in hac tantum postrema significatione verbum venerandi usurpemus: parum est enim Virginem honorare, nisi id fiat cum debita mentis submissione, et æstimatione excellentis virtutis et dignitatis ejus. Honor autem sic exhibitus est proprie veneratio et reverentia, et dici etiam potest quædam adoratio.

4. *Adorationis plures species. — Latria. — Dulia. — Quæ adoratione B. Virgo adoranda.* — Nam ipsa etiam adorationis vox generalis est, et varios gradus seu species habet; quædam enim in signum supremæ et increatæ excellentiæ exhibetur, quæ latria dicitur, et interdum nomine adorationis simpliciter prolato significari solet; alia vero est quæ ob minorem excellentiam indicandam exhibetur, in qua significatione interdum usurpatur in Scriptura verbum adorandi, ut 1 Reg. 24 et 25, et 3 Reg. 1, et alibi sæpe. Atque eodem modo distinguunt Theologi adorationem inferiorem (quam per nominum accommodationem duliam vocant) a suprema adoratione latriæ, et sub priori membro, cum singulari quadam excellentia et perfectione, observationem Virgini debitam constituunt, et hyperduliam vocant. Quæ verba fortasse regi non placebunt, sed de illis non contendemus, dummodo res non displiceat, et per venerandi verbum non quemcumque honorem, sed illum, qui cum debita æstimatione et animi submissione in signum singularis excellentiæ, et sanctitatis, Virgini exhibetur, significemus. Merito enim dixit August., lib. de Genes. ad litter., c. 4: *Dummodo intelligatur quod intelligendum est, non magnopere curandum quid vocetur.* Nos igitur hac mente confitemur Beatam Virginem esse venerandam, et ab adorandi verbo, ne quempiam in fide infirmum offendat, abstinemus. Nec videtur rex ab hoc sensu alienus: nam statim fatetur, Virginem esse veram Dei Matrem, quam nemo prudens negare potest esse singularem excellentiam, et insuper addit, Virginem in cœlesti gloria supra omnes Beatorum spirituum ordines esse collocatam; ergo necesse est ut cum recognitione ejusdem excellentiæ, et in testimonium ac significationem ejus, honorem illi exhibeat, quando ipsam veneratur.

5. *Quid rex in veneratione B. Virgini debita coarguat, ejusque objectio. — Objectio ex verbis Regis collecta. — Satisfit objectioni. — Verus Nazianzeni sensus traditur.* — His vero non obstantibus, aliquid obmurmurat vel reprehendit rex in cultu et veneratione, quam Catholici Beatæ Virgini tribuimus, dicens: *Sed nec ipsam deridiculo ausim habere, nec impias in Deum voces emittere, non illi divæ modo, sed et Dææ nomen tribuens.* Quibus alia adjungit, quæ proprie ad invocationem pertinent, ideoque commodius inferius tractabuntur. Hæc autem reprehensio hanc fere objectionem continere videtur: nam cultus